

Efektívna forma environmentálnej výchovy

Z. Izakovičová: Effective Form of Environmental Education. Život. Prostr., Vol. 39, No. 1, p. 25 – 29, 2005.

The paper is aimed at presentation of basic results of the international project CBC PHARE – Common fund of small projects SR – AT 2002/000 – 642.03 – 0013 *We are learning together*. The basic goal of the project is to raise the environmental awareness of the population by using of the non-traditional forms of environmental education – education in the nature, education through a project.

The basic outcomes of the project are: 1. Elaboration of the Model of Landscape-ecological management in the rural intensive agriculture landscape. The basic principles of the model are: biodiversity protection, increase of the ecological stability of territory, rational utilisation and protection of natural and human resources and environment protection. 2. Elaboration of the Natural environmental laboratory, which will consist of the following basic parts: 1. Eco-centre as educational and consultation centre for environmental education. The basic aim of the Eco-centre is to purvey information and consultation to public in the field of the environmental protection, 2. Ecolaboratory – it is aimed at research and observation of the individual landscape elements, mostly abiotic and biotic and research of the landscape process, 3. Educational path – it aim is to present the most important landscape ecological elements of the territory. The partial stage presents natural vulnerable and ecologically important areas or those with negative influences of the human activities on the landscape and its elements.

Potreba skvalitnenia environmentálneho vzdelávania a výchovy, najmä na základných školách, vychádza zo súčasného stavu školskej environmentálnej výchovy. Nakoľko nie je systematicky zadefinovaná, často prebieha len na báze dobrovoľnosti a zánietenosti pedagógov. Environmentálne poznatky žiaci získavajú v obmedzenej forme počas vyučovania jednotlivých predmetov, najmä biológie, geografie, prírodopisu, chémie, etiky, náboženstva a pod. Na základných školách absentuje syntetizujúci predmet – environmentálna, prípadne ekologická výchova. Environmentálnu a ekologickú výchovu pre deti predškolského a školského veku najčastejšie realizujú mimovládne organizácie. Problémom je aj preferovanie didaktických metód zameraných na verbálne získavanie poznatkov pred tvorivými prístupmi. Ani učitelia nemajú dostatok vhodných didaktických pomôcok a didaktického materiálu na realizáciu environmentálnej výchovy.

Na potrebu riešiť tieto problémy poukázala aj 4. národná konferencia *Environmentálna výchova a vzde-*

lávania na školách v Slovenskej republike, ktorá sa konala 15. – 17. decembra 2004 v Nitre. V záveroch konferencie sa uvádza ako najnaliehavejšie (Ružička, 2004):

- Aktualizovať učebné osnovy environmentálnej výchovy, ktoré sú prevažne zamerané na globálne problémy s tendenciou katastrofizácie environmentálnej problematiky.
- Upraviť učebné osnovy tak, aby sa posilnil kontakt s prírodou a ťažisko výučby sa zameralo na reálne problémy životného prostredia.
- Prehodnotiť súčasné učebnice ekológie pre základné a stredné školy, ktoré sú spracované na neaktuálnej odbornej a aplikačnej úrovni, bez priamej väzby na národnú, regionálnu a lokálnu krajinu a prírodu.
- Zefektívniť vyučovací proces na všetkých úrovniach vzdelávania vytvorením priestoru na aktivizujúce formy výučby (vychádzky, exkurzie, pobytové programy v prírode, pestovateľské práce a pod.), nové didaktické metódy (projektové, programové, tema-

Hore: Celkový pohľad na obec Suchá nad Parnou. Dolu: Krajinná štruktúra okolia obce s biotopmi viníc.

tické alebo skupinové vyučovanie a pod.) a rozvoj alternatívnych škôl.

Projekt Učíme sa navzájom

Na rozvoj nových netradičných foriem environmentálnej výchovy a vzdelávania, ktoré v mnohom

korešpondujú s požiadavkami účastníkov konferencie, je zameraný medzinárodný projekt CBC PHARE – Spoločný fond malých projektov SR – AT 2002/000 – 642.03 – 0013 *Učíme sa navzájom*. Cieľom tohto projektu je zvyšovanie environmentálneho vedomia formou aplikácie netradičných foriem výchovy a vzdelávania – výchovou prostredníctvom riešenia projektu – výchovou priamo v prírode.

Za čiastkové ciele projektu možno považovať:

- návrh a overenie netradičných metód environmentálneho vzdelávania a výchovy,
- podnecovanie záujmu žiakov a obyvateľov územia o aktívnu starostlivosť o životné prostredie,
- oboznámenie sa s metódami sledovania a hodnotenia kvality životného prostredia,
- oboznámenie sa s novými technikami starostlivosti o životné prostredie a získavanie zručností,
- podnecovanie tvorivosti, súťaživosti a konkurencie,
- rozvoj tímovej spolupráce,
- získavanie schopnosti a zručnosti prezentovať výsledky svojej práce.

Ťažisko projektu spočíva v aktivizácii rôznych cieľových skupín obyvateľov a ich zapojenie do programu starostlivosti o životné prostredie formou participácie na spoločnom projekte. Cieľové skupiny tvoria:

a) *žiaci základnej školy* sú základnou modelovou skupinou na overenie netradičných foriem environmen-

tálnej výchovy – prínosom pre túto skupinu bude príspevok k celkovému rozvoju osobnosti: zvýšenie environmentálneho vedomia, formovanie zručností, rozvoj tímovej spolupráce, rozvoj vnemových techník a pod.,

b) *pedagogickí pracovníci a aktivisti* z oblasti životného prostredia, ktorí budú aplikovať nový systém

environmentálnej výchovy a vzdelávania – prínosom pre túto skupinu bude obohatenie vyučovacieho procesu o nové formy výchovy a vzdelávania, získanie medzinárodných skúseností a celkové skvalitnenie vyučovacieho procesu, ako aj vytvorenie nových didaktických prostriedkov,

- c) *odborníci z oblasti životného prostredia* (vedci, predstavitelia MVO a odborných organizácií) – budú spracúvať, overovať a aplikovať nový model environmentálneho manažmentu územia – prínosom pre túto skupinu bude priamy kontakt a zapojenie miestneho obyvateľstva do rozhodovacieho procesu starostlivosti o životné prostredie,
- d) *predstavitelia samosprávy, záujmových organizácií*, ktorí budú realizovať konkrétne výstupy vyplývajúce z modelu *Ekologizácia hospodárenia*,
- e) *ostatní obyvatelia obce* (nepriami účastníci) – budú ovplyvňovaní prostredníctvom žiakov základnej školy, členov samosprávy a záujmových organizácií, a to počas spracovania ekologickej štúdie, zberu informácií, prezentácie výsledkov projektu, ako aj možnosťou stáleho využívania náučného chodníka a ekocentra.

Riešiteľský kolektív skĺbil predstaviteľov viacerých organizácií – vedeckých, odborných, pedagogických a záujmových, čo vytvára predpoklady na úspešné zvládnutie projektu. Hlavnou vzdelávacou inštitúciou na overenie účinnosti navrhovaných didaktických metód je nositeľ projektu – Základná škola v Suchej nad Parnou. Odborné zázemie zabezpečuje Ústav krajinnej ekológie SAV v Bratislave a rakúska mimovládna organizácia Distelverein Deutch Wagram, ktorá má bohaté skúsenosti s environmentálnou výchovou. Praktickú realizáciu projektu bude zabezpečovať Obecný úrad a poľovné združenie Zelený háj v Suchej nad Par-

Hore: Urbánne biocentrum s kultúrnou pamiatkou – kostolom sv. Martina, biskupa z Tours. Dolu: Novovytvorený biokoridor vo vidieckej poľnohospodársky intenzívne využívanej krajine.

nou, ktoré disponujú dostatočným personálnym vybavením i potrebnou technikou.

Ako modelové územie sa vybralo vidiecke sídlo Suchá nad Parnou. Obec je charakteristická bohatosťou a rôznorodosťou prírodných podmienok a kultúrohistorických prvkov, vhodných na demonštrovanie názornej výučby v prírode. Je to ideálne miesto na

pochopenie a ilustráciu prírodných procesov a javov prebiehajúcich v krajine, vhodné na realizáciu Ekolaboratória. Napríklad v areáli školskej záhrady sa nachádza veľa pôvodných prirodzených druhov drevín, na Suchovskú priehradu sa viaže vodný biotop, je tu tiež stará gaštanica, dubohrbový les s pestrým zložením drevín a krovín, meandre toku Parná so zachovaným brehovým porastom, lúčne biotopy, historická krajinná štruktúra s biotopmi starých viníc, ako aj kultúrne pamiatky – kostol sv. Martina, biskupa z Tours, socha sv. Urbana zo začiatku 19. storočia, baroková socha sv. Barbory z 18. storočia, socha Panny Márie, barokizujúca rustikálna práca z r. 1805 a pod. Suchá nad Parnou je rodiskom viacerých významných osobností – spisovateľov Františka i Blahoslava Hečka, Viliama Turčányho a akademického maliara Jána Ilavského. Vyniká aj udržiavaním kultúrnohistorických tradícií – v obci napríklad aktívne pôsobí niekoľko folklórnych súborov.

Na druhej strane, modelové územie má dostatok možností aj na prezentáciu negatívnych vplyvov človeka na prírodné prostredie: možno tu vidieť negatívne vplyvy pozostatkov socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby, negatívne dosahy nadmerného rozvoja rekreačných aktivít, urbanizácie a pod.

Prínosy projektu

Projekt *Učíme sa navzájom* má dva hlavné výstupy: model ekologizácie hospodárenia v špecifickej vidieckej krajine a vybudovanie prírodného environmentálneho laboratória.

Trasa náučného chodníka

— trasa náučného chodníka
— hranica katastra

1,0 0,5 0 1,0 km

• Model *Ekologizácia hospodárenia vo vidieckej poľnohospodársky intenzívne využívannej krajine pohraničného regiónu* je zameraný na zachovanie a podporu významných prvkov krajiny (biodiverzity), ochranu a racionálne využívanie prírodných a socioekonomických zdrojov, ako aj na zlepšenie celkovej kvality životného prostredia. Ekologizácia hospodárenia sa sústreďuje na:

- ochranu, zachovanie, revitalizáciu a dotvorenie stabilizujúcich prvkov (prírodných habitatov),

- podporu možnosti polyfunkčného využívania krajiny s cieľom ochrany jednotlivých zložiek životného prostredia,
- zachovanie významných krajinných prvkov,
- špecifikáciu a elimináciu negatívnych faktorov ohrozujúcich životné prostredie.

Model vychádza z novodobej koncepcie, ktorá znamená postupný prechod od čierneho-bieleho rozdelenia krajiny na chránenú a nechránenú k celoplošnému diferencovanému systému zachovania ekologicky vyhovujúcej krajinskej štruktúry usku- točňovanej diferencovaným spôsobom využitia, t. j. stanovením diferencovaného stupňa limitácie vyu- žitia územia. Model využitia krajiny sa bude pro- pagovať formou Prírodného environmentálneho la- boratória.

• **Prírodné environmentálne laboratórium** bude pozostávať z troch základných častí: ekocentra ekolabo- rátoría a náučného chodníka.

- *Ekocentrum* bude poskytovať širokej verejnosti in- formácie a konzultácie v oblasti ochrany a tvorby životného prostredia. Bude umiestnené v knižnici, ktorá je v budove obecného úradu. Na desiatich pa- neloch (posteroch) bude prezentovať prírodné, kul- túrnohistorické a socioekonomické podmienky územia a na dvoch paneloch predstaví základné fak- tory udržateľného rozvoja obce, ktoré dokumentu- jú výsledky krajinnoekologickej štúdie Ekologizá- cia hospodárenia v krajine.
- *Ekolaboratórium* je lokalizované v areáli základnej školy, v školskej záhrade. Je zamerané na skúma- nie jednotlivých krajinných zložiek a na sle- dovanie javov a procesov prebiehajúcich v krajine. Pozostáva z dvoch základných častí: biotickej a abiotickej. Biotická je prezentovaná súborom sta- novištno vhodných drevín a bylín s ilustráciou ich charakteristických črt. Súčasťou je prezentácia hlav- ných živočíšnych druhov viazaných na biotopy tohto územia. Abiotická časť je zameraná na mo- nitoring a hodnotenie neživých zložiek životného prostredia. Pozostáva zo súboru prístrojov (anemo- meter, termohydrograf, staničný teplomer, zrážko- mer, aqamerk, agrokvant a pod.) na sledovanie a hodnotenie klimatických, hydrologických a pôdných procesov.
- *Náučný chodník* bude mať 11 špecificky tematicky zameraných zastávok vo voľnej krajine a bude vi- zuálnou formou približovať návštevníkom naj- významnejšie krajinnoekologické prvky územia. Jednotlivé zastávky budú prezentovať prírodné da-

nosti prostredia (unikátnosť flóry a fauny vo vzťa- hu k ich prostrediu, kultúrnohistorické danosti, formy osídlenia a socioekonomického rozvoja a pod.), ako aj negatívne vplyvy a dosahy človeka na krajinu (napr. v dôsledku regulácie tokov, veľ- koplošného intenzívneho poľnohospodárstva, re- kreácie a pod.).

* * *

Učíme sa navzájom je pilotný projekt v oblasti roz- voja netradičných foriem environmentálnej výchovy. Model ekologizácie hospodárenia v rurálnej krajine bude vzorom pre ostatné sídla. Metodika sa môže apli- kovať v sídlach s podobnými podmienkami. Prírod- né environmentálne laboratórium pozostávajúce z ekolaboratória, ekocentra a náučného chodníka bude vhodnou didaktickou pomôckou pri výučbe prí- rodovedne orientovaných predmetov. Manuál Výcho- va cez projekt, v ktorom budú zhrnuté výsledky a skúsenosti z riešenia projektu, môže byť vhodnou didaktickou pomôckou pri novej netradičnej forme výchovy, či už v rámci školského procesu, mimoškol- ských aktivít, alebo celoživotného vzdelávania oby- vateľstva, nakoľko predstavuje názornú pomôcku pre štúdium javov a procesov prebiehajúcich v poľno- hospodárskej krajine.

Príspevok je výsledkom riešenia projektu CBC PHARE – Spoločný fond malých projektov SR – AT 2002/000 – 642.03 – 0013 Učíme sa navzájom. Tento dokument bol vytvorený s finančnou pomocou Európskej únie. Prezento- vané názory sú výlučne názormi riešiteľov projektu a nereprezentujú oficiálny názor Európskej únie.

Literatúra

Ružička, M. (ed.): Zborník referátov zo 4. národnej konfe- rencie Environmentálna výchova a vzdelávanie na školách v Slovenskej republike. Nitra : UKF FFPV, 2004 (v tlači).

Foto: M. Moyzeová

RNDr. Zita Izakovičová, CSc., Ústav krajinskej ekoló- gie SAV, Štefánikova 3, P. O. Box 254, 814 99 Bratisla- va, zita.izakovicova@savba.sk